

‘De blote kont van de keizerin’

Alexandr Poesjkin, *Historisch en autobiografisch proza*, [Breda], Papieren Tijger, 2014, 400 p. Vert. door Hans Boland (Verzameld Werk volume 8).

In de jaren 1830 maakte Aleksandr Poesjkin, de latere grootheid en nummer één van de Russische literatuur, de ommezwaai naar proza. Al in *Jevgeni Onegin* had hij te kennen gegeven dat hij poëzie niet meer zag zitten en zich op het proza zou werpen. Dat heeft uitmuntend werk opgeleverd: *Doebrovski*, *De Moor van Peter de Grote*, *De verhalen van Bjelkin*. Een geslaagd en uiterst genietbaar literair werk is *De kapiteinsdochter* (1836), een historische roman over een cruciale periode in de Russische geschiedenis – de boerenopstand van 1773-1774 onder Poegatsjov, die half Rusland in vuur en vlam zette en het imperium van keizerin Catherina (de Grote) aan het wankelen bracht. Poesjkin was te jong om de opstand nog meegemaakt te hebben, maar van tijdgenoten en ooggetuigen kon hij nog verhalen horen over deze verschrikkelijke jaren. In zijn roman knoopt hij deze historische episode aan een verzonnen liefdesgeschiedenis. Het is een van de klassiekers en verplichte lectuur voor scholieren in Rusland geworden. Poesjkin beeldt de opstandeling, de kozak Poegatsjov, niet uit als een monster of een ‘dolle hond’, maar als een rechtvaardige, moedige en verstandige volksman. Elke Rus kent de uitspraak van Poesjkin over de opstand van Poegatsjov uit het hoofd: ‘God geve dat u nooit getuige hoeft te zijn van Russische muiterij – genadeloos en zinloos’ (in de vertaling van Boland in volume 7 van het Verzameld Werk: ‘Wee het tijdsgewricht waarin een Russische revolutie woedt, zonder een greintje rede, zonder een schim van genade!').

In volume 8 van Poesjkins Verzameld Werk is nu *De geschiedenis van Poegatsjov* opgenomen, een historische kroniek van de volksopstand, die heel gedetailleerd wordt verteld. De regerende tsaar Nicolaas I tekende bezwaar aan tegen de titel: hij vond dat uitschot als Poegatsjov geen geschiedenis heeft – de titel moest veranderd worden in ‘De geschiedenis van het oproer van Poegatsjov’. De kroniek geeft een goed beeld van de wisselende kansen in de bestrijding van het volksoproer, de omvang die de opstand aannam en de vele verschillende volkeren en bevolkingslagen die de muiter in zijn kielzog wist mee te slepen. Het is boeiend verteld en uitstekend vertaald, waarbij Boland het niet versmaadt modern taalgebruik te hanteren: ‘Moskou een poepje laten ruiken’ (18), ‘geen sjoerge geven’ (28), ‘te grazen nemen’ (46), ‘op zijn tandvlees lopen’ (62), ‘Petersburg is in zijn sas met me’ (67). De leider van de opstand wordt afwisselend ‘zogenaam-

de tsaar' (26), 'leugentsaar' (27), 'pseudo-tsaar' (28), 'zelfverklaarde tsaar' (32) en zelfs 'neptsaar' (55) genoemd. Deze kroniek van de opstand is een welgekomen aanvulling bij de historische roman en wordt hier voor het eerst vertaald naar het Nederlands.

Een tweede pièce de résistance in dit volume is het dagboek van Poesjkin (180-233), een helaas fragmentarisch verslag van zijn vooral literaire en politieke wederwaardigheden. Het dagboek reveleert ons Poesjkin als een laconiek ironicus en sarcast, een scherpzinnig observator en een intelligente man tout court. Het staat vol van bon mots en doordachte uitspraken over Rusland. De kern van zijn houding jegens tsaar Nicolaas I formuleerde hij als volgt: 'Het punt is dat ik best een onderdaan wil zijn, zelfs een slaaf, maar dat ik niet de hielenliker of hofnar ga uithangen, zelfs niet tegenover de hemelse tsaar' (218). Ronduit profetisch zijn de woorden '... de haat jegens de aristocratie, die gepaard gaat met alle mogelijke aanspraken op macht en rijkdom. Zo'n allesverwoestende geest van rebellie als zich hier kan openbaren is zelfs in Europa een onbekend fenomeen' (228).

Boeiend is ook de visie van Poesjkin op de 18^e eeuw in het stuk *Aantekeningen bij de Russische geschiedenis van de achttiende eeuw*, waar hij een kind van was (opgegroeid met de Franse literatuur) en waar hij helemaal van doordrongen was. Dit belette hem niet een kritische balans op te maken van de tijd van Peter en Catherina de Grote. Over Catherina is hij ongewoon kritisch: 'Mettertijd zal de geschiedschrijving de uitwerking beoordelen die haar bestuur heeft gehad op het moreel. Dan zullen de gevolgen aan het licht komen van haar wrede, despotische regeerstijl onder het mom van zachtmoedigheid en tolerantie, met een volk dat werd gekneveld door ambtenaren die haar vertegenwoordigden en met een schatkist die door haar bedpartners werd leeggegraaid' (160) en 'We kunnen het de filosoof van Verney [bedoeld is van Ferney, Voltaire] vergeven wanneer hij de deugdzaamheid van de gekroonde, in een japon gestoken Tartuffe de hemel in prijst, omdat hij de waarheid niet kende en niet kon kennen; maar de laagheid van onze Russische schrijvers is ten enenmale onbegrijpelijk' (163). Van dergelijke spitante uitspraken staat dit volume van de integere Poesjkin bol.

Heel lezenswaardig zijn ook de aantekeningen die Poesjkin maakte tijdens de Russische veldtocht van 1829-1830 van generaal Paskevitsj, toen de Russen een stuk van Turkije bezetten (*Reis naar Erzurum*). Ook hier weer de geestige, allesbehalve chauvinistische Poesjkin, die als een moderne journalist door oorlogsgebied trekt en daar rustig over vertelt.

Deze verscheidenheid maakt van dit volume een welgekomen aanvulling op de vertalingen van het literaire werk van de dichter die we in het Verzameld Werk (vol. 1-7) aangeboden krijgen. Volume 8 toont ons een van de meest interessante mensen van zijn tijd: product van de 18^e eeuw, ooggetuige van Napoleons veldtocht naar Rusland, bijna betrokken bij de poging tot staatsgreep van 14 december 1825, welkom aan het Russische hof, thuis in alle literaire salons en bekend met alle belangrijke mensen van zijn tijd.

Hans Boland is een uitstekend vakman die van de vertaling van de volledige Poesjkin (gepland op tien volumes, waarvan dus al acht gepubliceerd) zijn levenswerk heeft gemaakt. Hij heeft de grote verdienste Russische teksten leesbaar en genietbaar te maken voor de lezer van vandaag, waarbij hij er zijn hand niet voor omdraait heel moderne wendingen te gebruiken of het origineel wat pikanter te maken dan het eigenlijk is. Boland vertaalt consequent alle Franse citaten en wendingen in de teksten van Poesjkin naar het Nederlands (in voetnoten); daarom is het niet helemaal duidelijk waarom hij

dan zelf Franse woorden gebruikt: coûte que coûte (232), imprudent gedrag (206), de hond apporteert een weggegooide zakdoek (205). Het is ook slordig de Russische sisklank sjtsj [šč] als sj te transcriberen: Sjerbatov (94) vs. Nasjtsjokin (222). Is het nodig het kuise 'de blote... van de keizerin' in het Russische origineel vulgair in te vullen met 'de blote kont' (222)?

Emmanuel Waegemans